

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA QO‘L MEHNATINI RIVOJLANTIRISH**Turdaliyeva Nurjahon Abdunosir qizi**

Qo‘qon Unversiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning nazariy asoslari va muammolari, maktabgacha yoshdagi bolalarni ijodkorlikka o‘rgatishning o‘ziga xos xususiyatlari, bolalarda qo‘l mehnati jarayonida ijodiy faoliyatni rivojlantirishning ahamiyati va mazmuni, MTTdagi rivojlanish markazlarida maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy faoliyatini rivojlantirish omillari, maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy faolligini oshirish, ularni ijodkor, kreativ va tashabbuskor shaxs sifatida tarbiyalashning yangi innovatsion metod va usullarini ishlab chiqish maktabgacha ta‘lim sohasi mutaxassislari oldida turgan dolzarb muammolardan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda qo‘l mehnati jarayonida ijodiy faoliyatni rivojlantirish mazmuni va amaliy ishlar tahlili berilgan.

Kalit so‘zlar: shaxs, qo‘l mehnati, rasm chizish, ijod, maktabgacha ta‘lim, badiiy ishlar, plastilin, origami, qaychi, dekorativ, tarbiyalovchi.

O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligini jahon miqyosida yil sayin barqarorlashtirib borar ekan, uning istiqboli bugungi avlodning, bilimdon, ma‘naviy jihatdan barkamol insonlar bo‘lib yetishishiga bog‘liqdir. Bu o‘rinda inson ruhiyati qonunlarini o‘rganuvchi psixologiya fani va uning sohalari alohida ahamiyat kasb etadi. Insonni jamiyatimiz uchun to‘laqonli, faol, barkamol shaxs sifatida shakllantirish, samaradorligini yanada oshirishda psixologiya ilmi va uning amaliyotda to‘g‘ri yo‘nalishga ega bo‘lishi juda muhimdir. Hozirgi davr talabalari jismoniy, axloqiy jihatdan komillik darajasiga yengillik bilan erishsada, lekin aqliy kamolotga yetishish asab tizimining taranglashuvi, aqliy zo‘riqish, hissiy jiddiylashuv, barqaror irodaviy akt, uzluksiz faollik, fidoiylik namunalari evaziga bosqichma bosqich, asta-sekinlik bilan amalga oshishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi Farmonining IV bo‘limida **Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirishda 37-45-maqsadlarda aynan ta‘lim tizimi, umumiy o‘rta ta‘lim maktabi va maktabgacha ta‘limda bolalarga ta‘lim-tarbiya berish haqida maqsadlar belgilangan**¹. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 2016 yil 29 dekabrda PQ-2707-son “2017-2021 yillarda maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2017 yil 9 sentyabrda PQ-3261-son “Maktabgacha ta‘lim tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi, 2019 yil 8 mayda PQ-4312-son “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 13 mayda 391-son “Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori hamda

¹ 28.01.2022 yildagi PF-60-son O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 - 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi Farmoni

mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu maqola muayyan darajada xizmat qiladi.

Shaxsning barcha aqliy, jismoniy, axloqiy va estetik rivojlanishining asosiy prinsipi, yadrosi mehnatdir. An'anaviy hunarmandchilik va badiiy hunarmandchilik odamlarning madaniy merosi va g'ururi bo'lgan odamlarning uy va ijtimoiy mehnati asosida shakllanadi. "Hunarmandchilik ruhi" qo'l mehnatiga asoslangan bo'lib, uni bog'cha yoshdagi bolalarga ham tanishtirish kerak bo'ladi². Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning deyarli barchasi turli harakatlar – rasm chizish, qo'shiq aytish, raqsga tushish, jismoniy faollikni ifodalovchi harakatlarni tashkil qilish orqali o'z ijodiy qobiliyatlarini u yoki bu darajada namoyon qiladi. Bu yoshdagi bolalarning ijodkorligi ulardagi erkinlik, faollik, o'z xohish-istaklari, xatti-harakatlarini cheklamaslik bilan bog'liq. Qolaversa, atrof-borliqni bilishga bo'lgan intilish ulardagi qiziquvchanlikni rivojlantiradi. Kattalarga taqlid qilish odatlari esa san'atning turli janrlari bo'yicha kattalar yoki tengdoshlarining harakatlarini o'zlashtirish uchun imkon beradi. Qiziquvchanlik va taqlid asta-sekin maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda san'atning turli sohalarini bo'yicha qobiliyatni rivojlantirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'limdagi mehnat faoliyat turlari har xil bo'ladi. Ular orasida bolalar uchun eng qiziqarlisi va bolaning har taraflama aqliy sifatlarini shakllantirishda katta yordam beradigan turi-bu qo'l mehnatidir. Qo'l mehnati pedagogik adabiyotlarda bolalarni kelajakda ular tanlaydigan va shug'ullanadigan mehnat faoliyatiga tayyorlovchi muhim psixologik vosita sifatida e'tirof etiladi. Qo'l mehnati maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida muhim o'rin egallaydi. Aynan shu yoshda bolalarning jismonan sog'lom, baquvvat bo'lishiga asos solinadi, bolalarning aqliy sifatleri shakllanadi.

Qo'l mehnati deganda biz asosan turli materiallar masalan, qog'oz, karton, fomeran, izallon, yog'och tabiiy materiallar somon daraxt po'stlog'i shaftoli donagi, makkajo'xori so'tasi shuningdek tashlandiq ashyolar qiyqimlar, matolar, g'altak qutichalar, turli plastmassa idishlardan bolalarning o'yinchoqlari, turli hayvonlar yasashni tushunamiz³. Qo'l mehnati bolalarning qurish, yasash qobiliyatini ijodkorligini, yaratuvchanlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ishga bo'lgan qiziqishini uyg'otadi, kirishuvchanlikni, ishning uddasidan chiqishni va o'z imkoniyatlarini baholashni, yasayotgan buyumini mumkin qadar chiroyliroq yasashga intilishni, estetik didni o'rgatadi. Shuningdek, qo'l mehnati mashg'ulotlarida bolalar mehnat asboblarini ishlata bilishni ham xomashyoni tejab ishlatishni o'rganadilar. Dastlab bola ko'ziga ahamiyatsiz bo'lib ko'ringan narsa, uning qo'li va idroki bilan ko'z oldida o'zgarib boradi. Bunda bola uchun eng qimmatli tuyg'u mehnat quvonchi, undan rohatlanish, o'ziga ishonch paydo bo'ladi. Qo'l mehnatiga rahbarlik qilish tarbiyachidan mashg'ulotni to'g'ri tashkil qilishni bolalarga yasash usullarini o'rgata bilishni, o'z vaqtida ularga yordamga kela bilishni zarur narsalar bilan ta'minlay bilishni talab etadi. Bolalar bog'chasi amaliyotida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy ishlarining mazmuni quyidagilardir:

- qog'oz, karton bilan ishlash;
- mato, iplar bilan ishlash ;

² <https://mv-wedding.ru/uz/sport/ruchnoi-i-hudozhestvennyi-trud-kak-vid-truda-detei-doshkolnogo/> [internet ma'lumoti]

³ . Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin turlarining mazmuni M Norquziyeva – Maktabgacha ta'lim jurnali, 2021. 19-bet.

- tabiiy materiallar bilan ishlash;
- yog`ochga ishlov berish ;
- loy bilan ;
- sun`iy materiallar bilan ishlash .

Bolalar bog`chasida va oilada to`g`ri tashkil etilgan qo`l mehnati bolalarga turli xil materiallar sifati va imkoniyatlari to`g`risida chuqur bilim beradi, ijobiy his-tuyg`ularni birlashtirishga yordam beradi, ishlash va hunarmandlikning o`ziga xos xususiyatlarini o`zlashtirishga intilishni rag`batlantiradi. Badiiy qo`l mehnati - bu turli xil materiallar bilan bolaning ijodiy ishi, bu jarayonda u kundalik hayotni bezash uchun foydali va estetik ahamiyatga ega narsalar va mahsulotlarni (o`yinlar, ish, dam olish) yaratadi. Bunday ish bolaning dekorativ badiiy va amaliy faoliyati chunki u chiroyli narsalarni yaratishda materiallarning estetik fazilatlarini hisobga oladi, buning asosida uning g`oyalari, bilimlari, amaliy tajribalari ishlab chiqiladi, ish jarayonida olinadi. Shuning uchun qo`l mehnatini bolalarning uyg`un rivojlanishining muhim elementi deb hisoblash uchun barcha asoslar mavjud . Oddiy qog`ozdan bolalar kaptar, varrak archa bezaklari , turli aplikatsiyalar, origami asosida yasalgan buyumlar yasashlari mumkin. Bolalarga yasashlari uchun jihozlarni berishdan avval shu jihozlar haqida, ularning qayerda, qanday ishlatilishlari haqida batafsil suhbarto`tkazish, uning qayerda ishlatilishini tushuntirish lozim. Bolalar kerakli ashyolarni berayotganda ularni ishlatishda dastlabki texnik usullar , xavfsizlik qoidalari bilan tanishtirish kerak.

Har qanday mehnat ham ijodiy yo`naltirilgan, fikrni rivojlantirgan bo`lgan taqdirdagina yaxshi samara beradi ⁴. Qo`l mehnati mashg`ulotlarida bolalar tushunib yetadigan formalarni tanlash, bolalarning o`ylagan g`oyalarini tezroq amalga oshirishga yordam beradigan, ishtiyoq uyg`otadigan, o`z ishiga mehr bilan yondashadigan usullarni tanlash kerak. Bolalarda dastlab o`ylagan g`oyani amalga oshirish uchun doim ham qobiliyat, qunt yetarli bo`lavermaydi. Yasay boshlagan buyumlarini yarim yo`lda tashlab ketish holatari ham uchrab turadi. Ayrim bolalar o`ylagan narsani yasash uchun material tanlay bilishni mavjud material bilan qanday ishlash kerakligini bilishmaydi. Tarbiyachi material haqida qayta-qayta so`zlab, bolaning nutqini o`stirishi, aqliy qobiliyatlarni tarbiyalashi kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijodkorliklarini rivojlantirishda qo`l mehnati jarayonida qog`oz va tabiat materiallaridan o`yinchoq yasashga o`rgatish ham muhim ahamiyatga ega. Mashg`ulotlar davomida tabiiy materiallardan “Tizimcha” yasash, kartondan “Stakancha”, matodan “Mo`yqalam artgich”, “Ninachi va chumoli” yasash mumkin. Mashg`ulotning maqsadi: bolalarni tabiiy materiallardan, kartondan, matodan foydalanib, turli ashyolar yasashga o`rgatish.

Mashg`ulotda bajariladigan vazifalar:

- qo`l mehnati bilan shug`ullanishga o`rgatishni davom ettirish;
- bolalarda o`zlarining mehnat ko`nikmasi va malakalarini rivojlantirish;
- bolalarni tabiatni asrashga, muhofaza qilishga, tejamkorlikka o`rgatish.

Mashg`ulot jihozlari: dub daraxti, kashtan daraxti mevalari, na`matak guli mevasi, patlar, plastilin, novdachalar, karton qog`oz, yelim, ip, igna, mato qiyqimlari.

⁴ Олий таълим муассасалари педагогларининг креатив қобилиятларини ривожлантиришнинг мазмуни Г.Хасанова - Academic research in educational sciences, 2021. 34-b.

Mashg‘ulotning borishi:

Tarbiyachi: bolalar, o‘lkamizda oltin kuz fasli kezmoqda. Bilamizki, kuz faslida sabzavot, mevalar pishadi, to‘g‘rimi? Manzarali daraxtlarning mevalari ham pishib, ko‘chalarda, xiyobonlarda ostiga to‘kilib yotibdi.

Bolalar bilasizlarmi, bugungi mashg‘ulotimizda sizlar bilan ana shu manzarali daraxt mevalaridan o‘yinchoqlar yasaymiz. Faqatgina o‘yinchoqlar emas, birinchi sinfga boradigan kichkintoylar uchun hisob-kitob mashg‘ulotida foydalanish mumkin bo‘lgan tizimchalarni ham yasaymiz.

Tizimcha yasalishi uchun qalinroq ip olamiz-da kashtan mevasini teshib, ipga o‘tkazamiz.

Dastlab bolalar 10 raqami ichida sanashni o‘rganishlari sababli, tizimchaga 10 ta mevani ipdan o‘tkazib chiqamiz. Bu tizimchani eman daraxti mevasidan ham tayyorlash mumkin. Agar meva bir oz ko‘rib qolgan bo‘lsa, ozroq suvga solib qo‘yilsa, ustki po‘stlog‘i yumshaydi va tizimchani tayyorlash mumkin bo‘ladi. Qani kim sanab beradi?

Tarbiyachi: barakalla, bolalar sizlar bilan mana bunday stakanchalar tayyorlaymiz. Kvadrat shaklidagi karton qog‘oz olib, undan doira qirqamiz. So‘ng to‘rtburchak shaklidagi qog‘ozning pastki qismini bir sm enlikda qoldirib arra tishlariga o‘xshatib kesib chiqamizda, ikki tomonini yelimlab, pastki qismidagi qirqilgan bo‘laklarga yelim surtamiz va doirachaga yelimlaymiz. Stakancha tayyor. Bolajonlar, sizlar ham stakanchangizni tayyorlab bo‘ldingizlarmi?

Barakalla! Stakan tayyor bo‘lgan bo‘lsa, endi mo‘yqalamni artish uchun artgich, salfetka, tayyorlaymiz. Keraksiz matolardan bir necha kvadratchalar qirqib undan doirachalar hosil qilamiz. Doirachalarni ustma-ust qo‘yib, o‘rtasidan tiqib qo‘yamiz. Mana mo‘yqalam artgich ham tayyor bo‘ldi.

Bolalar, o‘yinchoq ham yasaylik, deyapsizlarmi? Albatta, o‘yinchoqlar ham yasaymiz. Hozir na‘matak va kashtan daraxtining mevasidan "Ninachi va chumoli"ni yasaymiz. Buning uchun kashtan mevasini olib, unga sal kichikroq kashtan mevasiga chumolining bosh qismini o‘rnatamiz, oyoq-qo‘llarini esa novdadan yasab, to‘nkaga o‘tkazib qo‘yamiz, ko‘zlarini esa plastilindan yasaymiz. Ninachining tanasi kashtan mevasidan tayyorlanib, uning orqa tomoniga gugurt cho‘p o‘rnatib, kichik kashtandan bosh qismni yasaymiz: qo‘l-oyoqlarini esa novdadan tay-yerlaymiz. Manzarali daraxt mevasidan qanotlarini yasab, plastilin bilan yopishtiramiz. Mana, ninachimiz ham tayyor! Qani eslangchi, ninachi haqidagi qaysi masalni bilasiz?

Bolalar javobi rag‘batlantirilib, mashg‘ulot yakunlanadi.

Bolalarga chiqindi materiallar (ip, shoyi, mo‘yna, polietilen kabilar)dan

foydalanib har xil mazmunda applikatsiyalar tuzish taklif etiladi. So‘ng ularga matolardan o‘yinchoqlar, turli bayram ertaliklari uchun ertak kahramonlarining kiyimlari hamda quvnoq qiziqchilar, petrushkalar kiyimlarini tikishga ham o‘rgatiladi. Bolalarning o‘zlari yasagan o‘yinchoqlar ijodiy, harakatli o‘yinlar jarayonida namoyon bo‘ladi.

Bolalar har xil o‘yinchoq yasayotganidan qat‘i nazar tarbiyachi hammaga e‘tibor beradi. Kingadir yordamlashadi, kimnidir yaxshi ishi uchun rag‘batlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, Bolalarning 3 yoshdan boshlab 6 yoshgacha maktab talimiga tayyorlash uchun aqliy rivojlanishi yetarli darajada bo‘lishini taminlash tarbiyachilarning javobgarligini yanada oshiradi. Shunday ekan bu davrdagi bolalarga turli qo‘l mehnatiga

asoslangan hunarlarni o‘rgatib bolalarning ijodkorlik, intellektual salohiyatlarini oshirishda bog‘cha tarbiyachisining o‘rni beqiyos va bu ular zimmasiga izlanuchanlik va mas‘uliyat yuklaydi.

Adabiyotlar:

1. Олий таълим муассасалари педагогларининг креатив қобилиятларини ривожлантиришнинг мазмуни Г Хасанова - Academic research in educational sciences, 2021
2. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida o‘yin turlarining mazmuni M Norquziyeva – Maktabgacha ta‘lim jurnali, 2021
3. Tsvetnoy mir.” Jurnal. Bolalar bog'chasida, boshlang'ich maktabda va oilada san'at va dizayn ". - IHORAO: №1 / 2012.
4. <https://mv-wedding.ru/uz/sport/ruchnoi-i-hudozhestvennyi-trud-kak-vid-truda-detei-doshkolnogo>
5. Yuldashevich, M. A. (2020). SHAPING OF THE HEALTHY LIFESTYLE CULTURE IN PHYSICAL EDUCATION FOR OUR FUTURE TEACHERS. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8.
6. Makhamov, A. Y. (2019). THE IMPORTANCE OF THE PHYSICAL TRAINING IN SHAPING HEALTHY LIFESTYLES FOR PROSPECTIVE TEACHERS”. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 1(10), 368-374.
7. Махкамов, А. (2023). Аралаш таълим технологиялари асосида булажак уқитувчиларда соғлом турмуш тарзи маданиятини ривожлантириш технологиялари. Общество и инновации, 4(6/S), 45-49.
8. Махкамов, А. Ю. (2023). ОЛИЙ ТАЪЛИМ БИТИРУВЧИЛАРИ УЧУН ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ МАШҒУЛОТЛАРИДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АМАЛИЙ-МЕТОДИК ИМКОНИЯТЛАРИ. Scientific Impulse, 1(9), 844-851.
9. Махкамов, А. Ю. (2022). Гимнастика ва уни уқитиш методикаси. Дарслик. 2022й, 106-161.
10. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 22-27.
11. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.
12. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 22-27.
13. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.
14. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.
15. <https://presedu.jspi.uz>